

GENEL TÜRK TARİHİ

ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt/Volume 5, Sayı/Issue 10, Temmuz/July 2023, ss. 493-508.

Geliş Tarihi–Received Date: 17.11.2022 Kabul Tarihi–Accepted Date: 18.05.2023

ARAŞTIRMA MAKALESİ – RESEARCH ARTICLE

MOĞOLLARIN KULLANDIĞI ON KORKUNÇ İŞKENCE MODELİ VE BU İŞKENCELERİN ETKİLERİ*

 10.53718/gttad.1206261

 OZAN KÖKLÜNAR**

ÖZ

Cengiz Han 13. Yüzyılda Moğolların sahip olduğu savaş potansiyelini kendi liderlik yeteneğiyle birleştirdi ve muazzam bir imparatorluk inşa etti. Gücünü onun zekası, cesareti ve ulus bilincinden alan etkili komutası altında büyük bir istila gerçekleştiren Moğol orduları farklı coğrafyalarda farklı milletlere karşı savaşıp, eşine tarihte az rastlanan askerî başarılarla imza attılar. Çin’deki Dung-çang, Tai-tong-fu, Harez m’deki Semerkand, Buhara, Gürgeç, Deşt-i Kıpçak’taki Ryazan, Moskova, Anadolu’daki Erzurum, Sivas, Kayseri ve Irak’taki Bağdat gibi farklı coğrafyalara ait görkemli şehirlerin ele geçirilmesi Moğol zaferlerinin önemli birer örneği konumundadır. Ayrıca Çin’den Doğu Avrupa’ya kadar uzanan büyük istila sırasında Camuka, Tayang Han, Sultan Alaeddin Muhammed, Sultan Celaleddin Harez mşah, Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Silezya Dükü II. Henry, Macaristan Kralı IV. Bela, Knez Fedor ve Halife Mustasım gibi dönemin güçlü hükümdarlarının art arda mağlup olmaları da Moğolların askerî serüvenlerini taçlandırın zaferlerdir. Parvan ve Ayn Calut Savaşı gibi mağlubiyetler ise bu büyük zaferlerin parlaklığı üzerinde birer gölge gibi kalmıştır. Çünkü her iki savaşta da bir Moğol hanının komuta ettiği büyük bir ordu değil, bir noyanın komuta ettiği ve aynı zamanda da sayı dezavantajına sahip olan ordular mağlup olmuştur. Parvan Savaşı’nda Sultan Celaleddin Harez mşah’ın, Ayn Calut Savaşı’nda ise Sultan Kutuz’un kazandığı başarıların Moğolların geniş bir coğrafyada sahip olduğu yenilmezlik algısına zarar vermesine karşın Cengiz Han ve Ögeday Han dönemlerinde görev yapan Cuci, Çağatay, Tuluy, Batu, Buri, Subutay Noyan, Cebe Noyan, Mukali Noyan, Curmagun Noyan, Baycu Noyan gibi Moğol prens ve komutanlarının kazanmış olduğu zaferler tüm görkemiyle tarih sahnesinde yer almıştır.

Moğollar, ele geçirdikleri şehirler, istila ettikleri ülkeler ve savaşlarda kazandıkları zaferler esnasında gösterdikleri şiddet, cesaret, öldürme şehveti ve savaşma azmi sayesinde de korkunç bir şöhrete sahip oldular. Korku ve itaat unsurlarını beraberinde getiren askerî başarılar gibi işkenceler de bu korkunç şöhretin en önemli parçalarından biriydi. Çünkü Moğolların işkence yapmaktaki amaçları yalnızca kişiye fiziksel eziyet çekirtmekle sınırlı değildi. Kimi zaman bir liderin kimi zaman da bir topluluğun işkence görmesini etkili bir psikolojik savaş stratejisi olarak kullanıyorlardı. Dolayısıyla çalışmada bahsi geçen işkencelerin şiddet seviyesinin yüksekliğinin ve uygulanış yöntemlerinin oldukça korkunç olmasının nedeni bu iki amaç etrafında şekillenmiş olmalarıdır.

Moğolların askerî ve siyasi serüvenleri hakkında bilgiler veren tarihî kaynaklar incelendiğinde yirmi beş farklı işkence yönteminin kullanıldığı pek çok vaka göze çarpmaktadır. Bu çalışmada ise Orta Çağ’ın ölüm saçıan savaşçıları olan Moğolların cezalandırma, korkutma, yıldırma, bilgi ve itiraf alma amacıyla kullandıkları on işkence modeli incelenmiştir. Söz konusu işkence ve olaylar “Kaynar suya atmak”, “bukağı takmak” (tomruğa vurmak), “çuvala koymak”, “ateşle işkence etmek”, “suda boğmak”, “vücudu ikiye bölmek”, “at ile ezmek”, “güneş ışığına maruz bırakmak”, “insan eti yedirmek” ve “bel kırmak” şeklinde başlıklara ayrılarak ele alınmış olup, bu işkencelerin insanlar üzerindeki etkileri ise psikolojik savaş açısından değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Moğollar, Cengiz Han, İşkence, Savaş, Korku.

* Bu çalışma Doç. Dr. Mustafa Şahin danışmanlığında, Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde 2021 yılında tamamlanan “Moğollarda Psikolojik Harp ve İşkence Teknikler” isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

**Doktora Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Tokat/TÜRKİYE, E-Posta: okoklunar@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-3473-0856.

MOĞOLLARIN KULLANDIĞI ON KORKUNÇ İŞKENCE MODELİ VE BU İŞKENCELERİN ETKİLERİ

TEN TERRIBLE MODELS OF TORTURE USED BY MONGOLS AND ITS EFFECTS

ABSTRACT

In the 13th century, Genghis Khan combined the war potential of the Mongols with his own leadership ability and built an enormous empire. The Mongolian armies, which made a great invasion under his influential command, which took its power from his intelligence, courage and national consciousness, fought against different nations in different geographies and achieved military successes that are rare in history. Magnificent belonging to different geographies such as Dung-chang, Tai-tong-fu in China, Samarkand, Bukhara, Gürgeç in Khwarezm, Moscow, Ryazan in Dasht-i Kipchak, , Erzurum, Sivas, Kayseri in Anatolia and Baghdad in Iraq The capture of the cities is an important example of Mongolian victories. In addition, during the great invasion from China to Eastern Europe, Camuka, Tayang Han, Sultan Alaeddin Muhammed, Sultan Celaleddin Harezmsah, Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Duke of Silesia II. Henry IV of Hungary The successive defeats of the powerful rulers of the period, such as Bela, Knez Fedor and Khalifa Mustasim, are also the victories that crown the military adventures of the Mongols. Defeats such as the Battle of Parvan and Ayn Golut remained like a shadow on the brightness of these great victories. Because in both wars, not a big army commanded by a Mongolian khan, but the armies commanded by a noya and at the same time having a numerical disadvantage were defeated. Although the successes of Sultan Celaleddin Harezmsah in the Parvan War and Sultan Kutuz in the Ayn Calut War damaged the invincibility perception of the Mongols in a wide geography, Cuci, Çağatay, Tuluy, Batu, Buri, who served during the reigns of Genghis Khan and Ögeday Khan, The victories of Mongol princes and commanders such as , Subutay Noyan, Cebe Noyan, Mukali Noyan, Curmagun Noyan, Baycu Noyan took their place on the stage of history with all their glory.

The Mongols also gained a terrible reputation for the cities they conquered, the countries they invaded, and the violence, courage, lust to kill, and tenacity to fight displayed during their victories in wars. Torture was one of the most important parts of this terrible reputation, as was military success, which brought with it elements of fear and obedience. Because the purpose of the Mongols in torture was not limited to physical torture. Sometimes they used the torture of a leader and sometimes a community as an effective psychological warfare strategy. Therefore, the reason why the high level of violence and the methods of application of the tortures mentioned in the study are quite terrible is that they are shaped around these two purposes.

When the historical sources giving information about the military and political adventures of the Mongols are examined, many cases in which twenty-five different torture methods are used draw the attention. In this study, ten torture models used by the Mongols, the murderous warriors of the Middle Ages, for punishment, intimidation, information and confession were examined. The tortures and incidents in question are "throwing into boiling water", "stuffing the buckthorn" (hitting a log), "putting it in a sack", "torturing with fire", "torturing with water", "cutting the body in half", "crushing it with a horse", " exposure to sunlight", "eating human flesh" and "breaking the back" and the effects of these tortures on people were evaluated in terms of psychological warfare.

Keywords: Mongols, Genghis Khan, Torture, War, Fear.

GİRİŞ

Korku ve acı dolu bir süreci ifade eden işkence kavramı en basit tanımıyla; bir kişiye bilgi vermesi, itirafta bulunması yahut cezalandırılması amacıyla uygulanan acı verici eylemlerdir. Şöhretini insanoğlunun en dehşet verici yönünü gözler önüne sermesine borçlu olan işkence eylemi; Farsça "şikenc" yani "acı çekirmek" kelimesinden türetilmiş ve böylelikle Türkçedeki yerini almıştır.

Türk Dil Kurumu işkence için iki tanımlama yapmıştır. Birinci tanıma göre işkence; bir kimseye maddî ve manevî olarak yapılan aşırı eziyet, ikinci tanıma göre ise düşüncelerini öğrenmek amacıyla birine uygulanan eziyettir.¹ Bu noktada iki tanım arasında küçük bir fark olduğu görülmektedir. İlkinde sağlıksız bir ruh halinin neden olduğu sadist bir eylem, ikincisinde ise şüpheli görülen kişiden bilgi veya itiraf elde etmek amacıyla uygulanan bir faaliyet olduğu ifade edilmiştir. Bu iki tanıma ek olarak Mehmet Esgin işkenceyi; bir canlıya maddî ve manevî olarak yapılan eziyet, acı ve ıstırap veren muamele olarak açıklamıştır.² İşkence üzerine

¹ TDK, *Türkçe Sözlük I*, Haz. İsmail Parlatır-Nevzat Gözaydın vd., TTK, Ankara 1998, s. 1117.

² Mehmet Esgin, "İşkence ve Engizisyon", *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 3, S. 3, Yozgat 2013, s. 40.

yaptığı kapsamlı araştırmalarla tanınan George Ryley Scott ise bu kavramı; itiraf ya da bilgi almak amacıyla uygulanan eziyet etme yöntemi olarak ifade etmiştir.³

İşkencenin değerlendirilmesi hususunda onun meşrulaştırılmasının önemli bir yeri vardır. İşkence dinî bir inanç, siyasî bir ideoloji veya kişisel intikam duygusu etrafında şekillenir. İşkenceyi uygulayan kişi bu üç olgudan beslenerek eylemini yahut görevini yerine getirir. Böylece işkenceci yaptığı eylemi yahut eylemleri kendi içinde kabullenmiş olur. Bu durum da işkencenin meşrulaştırılması olarak açıklanabilir. Çünkü bu üç olgu vicdanî hassasiyetin ve acıma duygusunun önüne geçebilir. Şayet işkenceci eylemini kendi içinde meşrulaştıramazsa acıma duygusuna kapılabilme ve işkenceyi gerçekleştirememeye ihtimali ortaya çıkar. Bu yüzden işkenceci bahsedilen bu üç olgudan biri veya daha fazlasından beslenmek zorundadır. İşkencenin meşrulaştırıldığı ve meşrulaştırılmadığı iki örnek vakayı göz önüne almak bu hususu değerlendirmek açısından faydalı olacaktır.

Moğolların Cengiz Han yönetiminde gerçekleştirdikleri büyük istila esnasında Sultan Celeddin Harezşah onlara karşı koymuş ve ülkesini korumayı denemişti. Verdiği mücadele esnasında da Şığı Kutuku komutasındaki Moğolları Parvan Savaşı'nda yenmeyi başarmıştı.⁴ Bu savaştan sonra Harezşah askerleri esir aldıkları Moğol askerlerinin kulaklarına çivi çakmış, onlara bu şekilde işkence etmişlerdi.⁵ Kaynaklarda askerlerin bu işkenceyi sultanın huzurunda uyguladıklarından bahsedilmesi ve Celeddin Harezşah'ın herhangi bir engelleme girişiminde bulunmasından bahsedilmemesi ise hem hükümdarın hem de askerlerin bu eylemi meşrulaştırdıklarını göstermektedir. Harezşah askerleri bu vakada kişisel intikam duygusundan besleniyor ve ülkelerinde yapılan tahribattan dolayı Moğollara eziyet ederek intikam alıyorlardı. Böylece düşmanlarına işkence yapmayı kendilerine hak görüyorlardı. Harezşah askerlerinin gerçekleştirdiği bu eylem işkencenin meşrulaştırılması hususunda önemli bir örnek olarak tarih sahnesinde yer almıştır.

İşkencecinin işkenceyi meşrulaştıramaması söz konusu olduğunda Selçuklu tarihinde göze çarpan, örnek niteliğinde önemli bir olay vardır. Kara Arslan Kavurd, yeğeni Sultan Melikşah'ın otoritesini tanımamış ve tahtı ele geçirmek amacıyla isyan etmişti. Nihayetinde isyan başarısız olmuş, Sultan Melikşah amcası Kara Arslan Kavurd'u ölümle cezalandırırken oğullarının da kör edilmesini emretmişti. Şehzadeleri kör etmekle görevlendirilen işkenceci bu eylem esnasında onların haline üzülmüş ve sona kalan iki şehzadeyi kısmı olarak kör etmiş, onlara görme payı bırakacak şekilde işkenceyi sonlandırmıştır. Görüldüğü üzere işkenceci bu eziyeti kabullenememiş yani işkenceyi kendi içinde meşrulaştıramamıştır. Bu yüzden de acıma hissini etkisinde kalarak bizzat Selçuklu sultanından aldığı emri yerine getirmemiş, görevini gerektiği gibi tamamlayamamıştır. İşkenceci şayet yukarıda bahsedilen üç olgudan beslenen hislere sahip olsaydı sultanın emrini yerine getirebilirdi. Bu iki vakanın değerlendirilen noktaları işkencenin meşrulaştırılması hususunda önemli birer örnek teşkil etmektedir.

1. Kaynar Suyu Atmak

Kaynar suya atma eylemi Moğolların tarihsel serüvenlerinde yalnızca birkaç kez kullanılmış bir işkence modelidir. Kişi yahut kişilerin acı dolu bir ölüm yaşamalarını amaçlayan bu işkence ilk olarak Cengiz Han'ın önemli rakiplerinden Camuka tarafından uygulanmıştır. Cengiz Han ve Camuka'nın askerleri Dalan-balcut mevkiinde karşılaştıklarında ikisinin de hayatını derinden etkileyen bu savaşı Camuka kazanmış, Cengiz Han ise mağlup olmuştur. Camuka savaş bittikten sonra acımasız bir karar vermiş, kendisine karşı savaşmış, esir düşen askerleri herkesin gözleri önünde kaynar suyla dolu yetmiş kazana attırarak cezalandırmıştır.⁶

³ George Ryley Scott, *İşkencenin Tarihi*, çev. Hamide Koyukan, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2001, s. 18. İşkencenin tanımlanması üzerine detaylı bilgi için ayrıca bkz. Adem Uğur, *İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı, Aşağılayıcı Muamele veya Cezaların Etikili Biçimde Soruşturulması ve Belgelendirilmesine Dair İstanbul Protokolü*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas 2013, s. 3-4; Narin Boran, *Türk Ceza Hukuku'nda ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde İşkence Yasağı*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 2010, s. 3-4.

⁴ Parvan Savaşı hakkında detaylı bilgi için bkz. Alaaddin Ata Melik Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara 2013, s. 345-346; İbnü'l-Esir, *El-Kâmil Fi't-Târih*, C. 12, çev. Ahmet Ağırakça-Abdülkerim Özeydin, Türkiyat Matbaacılık, İstanbul 1987, s. 355-356; W. D. Tiesenhansen, *Altınordu Devleti Tarihine Ait Metinler*, çev. İsmail Hakkı İzmirli, Maarif Matbaası, İstanbul 1941, s. 76; Mustafa Şahin, "Bir Yeniden Diriliş Öyküsü: Parvan Savaşı", *Turkish Studies*, C. 11, Ankara 2016, s. 123- 125; V. V. Barthold, *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, çev. Hakkı Dursun Yıldız, TTK, Ankara 1990, s. 466-46; Jean-Paul Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, çev. Aykut Kazancıgil-Ayşe Bereket, Dergah Yayınları, İstanbul 2020, s. 200-201; Sebahattin Ağaladağ, "Moğol Devleti", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 446-447; Aydın Taneri, *Celâlü'd-din Hârizşâh ve Zamânı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1977, s. 24-25.

⁵ Moğol askerlerinin kulaklarına çivi çakılması hakkında bkz. Nesevî, *Siretî's-Sultân Celâlidîn Mengübertî*, çev. Necip Asım, Devlet Matbaası, İstanbul 1934, s. 54. Barthold bu konudan bahsederken Harezşah askerlerinin esirlerin kulaklarını deldiklerini kaydetmiş fakat çivilerden bahsetmemiştir. Ayrıca Celeddin Harezşah'ın bu işkenceyi izlerken keyif aldığı da belirtmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Barthold, *age*, s. 467.

⁶ *Moğolların Gizli Tarihi*, çev. Ahmet Temir, TTK, Ankara 2019, s. 62; Julian Baldick, *Hayvan ve Şaman Orta Asya'nın Antik Dinleri*, çev. Nevin Şahin, Hil Yayınları, İstanbul 2010, s. 113; Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 102; Altay Tayfun Özcan, "Chronica Maiora'da Moğol İmajı", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXVII, S.II, s. 432; Ali Çimen, *Tarihi Değiştiren Askerler*, Timaş Yayınları, İstanbul 2007, s. 186-187.

MOĞOLLARIN KULLANDIĞI ON KORKUNÇ İŞKENCE MODELİ VE BU İŞKENCELERİN ETKİLERİ

Camuka'nın böylesi ölümcül bir cezalandırma yöntemini tercih etmesi sadece düşmanlarına işkence etme arzusu ve intikam alma şehveti olarak düşünülmemelidir. Camuka'nın kendisine karşı savaşan kişileri canlı canlı kaynar suya attırması kuvvetle muhtemeldir ki istikbaldeki düşmanlarına gözdağı vermek, korku duygusunu kullanarak onların savaş motivasyonunu olumsuz yönde etkilemek içindi. Diğer bir deyişle sonraki zamanlarda gerçekleşecek olası bir mücadelede kendisine karşı savaşacak askerlerin böylesi bir akıbet ihtimalini bilmelerinin zihinlerinde bir endişe yaratması mümkündür. Aksi halde yaralama veya sakat bırakma durumlarını içeren bir cezalandırma usulünü tercih edebilirdi. Buradan hareketle Camuka'nın bu kararı vermesinde intikam arzusuyla birlikte rakipleri üzerinde psikolojik savaş uygulama düşüncesinin ağır bastığı da söylenebilir.

Bu cezalandırma olayı hem Moğolların düşmanlarına karşı ne kadar acımasız olduklarını hem de Camuka'nın sadist ruhunu ifade etmesi bakımından son derece önemlidir. Ayrıca Cengiz Han'ın rakiplerinin ne kadar güçlü olduklarını ve onların acımasızlıklarının bir sınırı olmadığını da gözler önüne sermiştir. Bu durum da Cengiz Han'ın hayatı boyunca verdiği iktidar mücadelesinin daha başlangıç kısımlarında bile ne kadar zorlu ve değerli olduğunu işaret etmektedir.

Nitekim Camuka'nın düşmanlarına uyguladığı bu işkence onun yararına değil zararına olmuştur. Esirlerin canlı canlı kaynar suya atılması Moğollar tarafından hoş görülmemiş, Camuka safında bulunan pek çok Moğol Cengiz Han safına geçmiştir.⁷ Sonuç olarak böylesi şiddet dolu bir işkence Camuka'yı değil onun rakibi olan Cengiz Han'ı güçlendirmiştir.

Kaynar suya atma işkencesi Camuka'dan yıllar sonra bir kez de Batu Han tarafından kullanılmıştır. Bu olayda maktül Elcigidey Noyan'dır. Suçu ise aldığı emirleri uygulamaktır. Elcigidey Noyan, Cengiz Han döneminden Güyük Han dönemine kadar uzun bir süre Moğol İmparatorluğu'na hizmet etmiş bir komutandı. O her dönem Moğolların Büyük Hanı'na sadakatle bağlı kalmıştı. Güyük Han, gençlik yıllarından itibaren anlamadığı ve kendisine rakip olarak gördüğü Batu Han'ın otoritesini zayıflatmak amacıyla ona sadakat gösteren valilerin tutuklanmasını emretmiş, bu tutuklamalar için de Elcigidey Noyan'ı görevlendirmiştir. Vazifesini yerine getiren Elcigidey Noyan, Batu Han'ın öfkesini üzerine çekmiş ve onun adamları tarafından yakalanmıştır. Batu Han, kendisine saygısızlık yaptığı gerekçesiyle Elcigidey Noyan'ın idam edilmesini emretmiş, bu idam içinse yıllar önce Camuka'nın yaptığı gibi kaynar suya atma işkencesini tercih etmiştir.⁸

Batu Han'ın bu kararı hakkında sadece şiddetli bir cezalandırma yapmak istemediği, işkence vasıtasıyla gözdağı verme amacı taşıdığı da düşünülebilir. Çünkü Moğolların Büyük Hanı olan Güyük'ün emirlerini yerine getiren bir devlet görevlisinin, Moğollar arasındaki saygın yerine bakılmaksızın böylesi bir işkenceye maruz bırakılması şüphesiz ki başka manaların da çıkarılabileceği bir durumdur. Batu Han, kuvvetle muhtemeldir ki Elcigidey Noyan'ın ölümünü kullanarak Güyük Han kanadında bulunan devlet adamlarına gözdağı vermek istiyordu. Batu Han aleyhine verilmiş emirleri uygulayan bir devlet görevlisinin kaynar suya atılması büyük ihtimalle benzer emirler verilmesi durumunda görevlendirilen kişiyi vazifesi esnasında korkutacaktı.

Sonuç olarak Camuka ve Batu Han'ın farklı zaman dilimlerinde uyguladıkları kaynar suya atma eylemi; hem Moğolların acımasızlığını ve intikam arzusunu gözler önüne seren bir işkence modeli hem de istikbaldeki düşmanların savaş motivasyonunu olumsuz yönde etkilemek için kullanılan bir psikolojik savaş stratejisidir.

2. Bukağı Takmak (Tomruğa Vurmak)

Bukağı; kişiye fiziksel ve psikolojik yönden işkence etmek amacıyla tasarlanmış dört köşeli bir tahtadır. İşkenceci tarafından mahkûmun boynuna geçirilir ve böylelikle omuzlar üzerine yerleştirilmiş olur. İşkence aletinin uç kısımlarına ise kişinin kolları bağlanır. Esaret süresi boyunca çıkarılmaz. Böylece bukağı, üzerinde kullanıldığı kişiyle adeta bütünleşmiş olur ve kurtulma ihtimalini zayıflatır. Mahkum hem tahtanın ağırlığını saatlerce taşımak zorunda kalır hem de beslenme gibi temel ihtiyaçları için başkasına muhtaç hale gelir. Bu yönüyle bukağı, kişiyi tamamıyla düşmanının merhametine bağımlı kılan bir işkence aleti olarak ön plana çıkar. Ayrıca pranganın ağırlaştırılmış bir modeli olarak da kabul edebileceğimiz bukağı bir yandan ağırlığıyla kişiye fiziksel açıdan acı verirken bir yandan da her geçen dakika özgürlük ümidine zarar vererek psikolojik açıdan da onu zayıf düşürmektedir.

Tarihte bukağı işkencesine maruz kalan en önemli isim Moğolların büyük fatihi Cengiz Han'dır. Hayatının tüm detaylarıyla anlatıldığı Moğolların Gizli Tarihi isimli eserde Cengiz Han'ın henüz bu unvanı almadan önce yani Timuçin olarak tanındığı zamanlarda bukağı işkencesine maruz bırakıldığı günler anlatılmıştır. Timuçin, gençliğinde kendisine nefret besleyen Tayciut kabilesi tarafından yakalanmış ve boynuna bukağı takılarak

⁷ Camuka'nın uyguladığı cezalandırmalardan sonra Cengiz Han'ın tarafına geçen kuvvetler hakkında detaylı bilgi için bkz. *Moğolların Gizli Tarihi*, s. 62; Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 103; Hüseyin Tekinoğlu, *Cengiz Han'ın Liderlik Sırları*, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2012, s. 63; Baldick, *age*, s. 113.

⁸ Elcigidey Noyan'ın öldürülmesi hakkında detaylı bilgi için bkz. İlyas Kamalov, *Moğolların Kafkasya Politikası*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2003, s. 32; Umut Yölsever, *Altın Orda Devleti'nin Dış Politikası: Batu Han Dönemi (1242 – 1255)*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2019, s. 85.

mahkum edildiği gibi günlerce de teşhir edilmiştir. Onun yaşamış olduğu bu zorlu süreç Moğolların Gizli Tarihi'nde şu şekilde ifade edilmiştir:

“(Tayciutların reisi) Tarhutai-kiriltuh, Temucin’i alıp götürdü ve onu kendi halkı içerisinde mahkûm etti. (Temucin) köylerde sıra ile (her evde) birer gece bırakılıyordu. Yazın ilk ayın on altısında, ayın bedir gününde, Tayciutlar Onan sahili boyunca toplantı (ziyafet) yapmışlar, güneş batınca da dağılmışlardı. Toplantıdaki adamlar dağılınca, Temucin (boynuna takılmış) bukağısını zayıf adamdan çekip aldı ve onu kafasına bir defa vurup kaçtı”.⁹

Eserde Timuçin’in bu işkenceye kaç gün maruz kaldığı yönünde bir bilgi verilmemesine karşın işkencenin günlerce devam ettiği belirtilmiştir. Bu noktada zaman kavramının işkencenin en büyük yardımcısı olduğunu söylemek doğru olacaktır. Vakada Timuçin bir yolunu bulup kurtulmuş olsa da bu işkence süreci geniş anlamda ele alındığında zaman geçtikçe kişinin fiziksel ve psikolojik direncinin düşeceğini, özgürlük umudunun da zayıflayacağını söyleyebiliriz.

Timuçin’in işkence gördüğü bu süreç Tayciutlar açısından değerlendirildiğinde hem bir cezalandırma yöntemi hem de bir aşağılama tavrı olarak yorumlanabilir. Çünkü Timuçin’e bu muameleyi yaparak hem babası Yesügey Bahadır’ın hatırasına saygısızlık etmişler hem de arkasında bıraktığı ailesine zulmetmişlerdir. Timuçin’i yakaladıkları zaman öldürebilme şansları olmasına karşın¹⁰ onlar, Timuçin’i öldürmek yerine bukağı takarak cezalandırmayı ve esaret yaşatmayı tercih ettiler. Bu suretle ona hem fiziksel yönden hem de psikolojik yönden işkence ettiler. Cengiz Han, yıllar sonra bu olaydan bahsederken: “Boynumdaki ağır ağacı yere atan; yakamdaki zillet ağacını çıkaran sizdiniz!”¹¹ diyerek bukağının sadece fiziksel değil psikolojik olarak da onu etkilediğini dile getirmiş oluyordu. Ayrıca bu cümlelerden bukağının ağır bir işkence aleti olduğu da anlaşılmaktadır. Şüphesiz ki Timuçin’e bu işkence tekniğini uygulayarak onun yorgun düşmesini, özgürlük umudunu kaybetmesini ve korku içinde idam zamanını beklemesini istediler. Fakat olaylar Tayciutların beklediği gibi gelişmedi. Timuçin bu işkenceye karşı direndi ve uygun zamanı bekledi. Beklediği zaman gelince de kendisinden sorumlu olan görevliye işkence aletiyle vurarak kaçtı. Onun işkence ve esareten kurtulması ise hayatının en maceralı süreçlerinden biri olarak tarih sahnesinde yer aldı.¹²

Bukağının verdiği fiziksel acıyı ve yaşattığı psikolojik zorluğu iyi bilen Cengiz Han bu işkenceyi düşmanlarına karşı kullanmıştır. Bu noktada bukağı işkencesinin kullanıldığı vakanın geçmişine değinmek yararlı olacaktır. Çünkü bu olay onun hayatının dönüm noktasıdır. Moğolların Kiyat¹³ boyuna mensup ünlü bir savaşçı olan Yesügey Bahadır kardeşleriyle avlandığı esnada Merkitlerden Çiledu ve eşi Ho’elun’u gördü. Ho’elun’u kendisi için istedi ve kardeşleriyle birlikte onlara saldırdı. Yesügey ve kardeşlerini gören Çiledu kaçarken Ho’elun onların eline geçti. Yesügey ve Ho’elun’un evliliğinden ise tüm dünyanın Cengiz Han olarak tanıyacağı Timuçin doğdu. Çiledu o gün kaçmış olsa da Merkitler bu olayı hiçbir zaman unutmadılar. Yesügey’in ölümünden yıllar sonra intikam için geri gelen Merkitler Tohto’a, Dayır-usun ve Ha’atai-darmala isimli liderlerin komutası altında Timuçin’in ailesine saldırıp, eşi Börte’yi kaçırdılar. Geç gelen bir intikam olarak Yesügey’in gelini Börte’yi Çiledu’nun kardeşi Çilgen-Boko’ya verdiler.¹⁴ Timuçin tek başına intikam alamayacağı için kan kardeşi¹⁵ Camuka ve babasının kan kardeşi Tuğrul Han’dan (Ong Han) yardım istedi.¹⁶ Onların yardım isteğini kabul etmeleriyle savaş süreci başladı.

Cuciratların lideri Camuka, Kerayitlerin lideri Tuğrul Han ve Kiyatlı Timuçin’in komutası altındaki orduyla Merkitler arasında gerçekleşen savaşta Merkitler mağlup oldular. Savaş sonrasında Börte kurtarılrken,

⁹ Moğolların Gizli Tarihi, s. 31. Lamb, bu olaydan bahsederken bukağı yerine “kang” kelimesini kullanmıştır. Harold Lamb, *Moğolların Efendisi Cengiz Han*, çev. A. Göke Bozkurt, İlgü Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 21. D’ohsson ise bu olaydan bahsederken Timuçin’in boynuna “dişli halkalar” takıldığını söylemiştir. M. Baron C. D’ohsson, *Moğol Tarihi*, çev. Ekrem Kalan-Qiyas Şükürov, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 35. Bu konu hakkında ayrıca bkz. Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 81; John Man, *Cengiz Han Yaşamı, Ölümü ve Yeniden Dirilişi*, çev. İsmail Tulçalı, Nokta Kitap, İstanbul 2004, s. 97-100.

¹⁰ Tayciutlar, Timuçin’in saklandığı ormanın etrafını sararak dokuz gün boyunca beklediler. Açlığa direnemeyen ve güçsüz düşen Timuçin ise dokuz günlük bir mücadelenin ardından düşmanlarının eline geçti. Bu konu hakkında detaylı bilgi için bkz. *Moğolların Gizli Tarihi*, s. 30-31; Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 80-81; Man, *age*, s. 96.

¹¹ *Moğolların Gizli Tarihi*, s. 74.

¹² Timuçin’in kaçması ve takip edilmesi hakkında bkz. *Moğolların Gizli Tarihi*, s. 31-32; Lamb, *age*, s. 21-22.

¹³ Nesevî, Kiyat Kabilesi’nin gaddarlıkla ünlü olduğunu söylemiştir: Nesevî, *age*, s. 11. Cüveynî ise Kiyat kabilesinden Moğolların en güçlü ve kalabalık kabilesi olarak bahsetmektedir. Cüveynî, *age*, s. 91. Kiyat kabilesi hakkında ayrıca bkz. A. Zeki Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihi’ne Giriş*, C.1, Enderun Kitabevi, İstanbul 1981, s. 67; A. Zeki Velidi Togan, *Moğollar, Çingiz ve Türkler*, Bozkurt Yayınları, İstanbul 1941, s. 19-20; Kiyat ismi hakkında bkz. Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, C. 1, TTK, Ankara 2010, s. 410.

¹⁴ “Merkitler: “Bir zamanlar (Moğollar), Ho’elun anayı Çiledu’nun elinden alıp kaçırmışlardı” diyerek, intikam almaya gelmişlerdi. Merkitler kendi aralarında konuşarak: “Ho’elun’un intikamı yerine şimdi onların kadınlarını yakaladık. Biz intikamımızı aldık dediler ve Burhan-haldun (dağından) inerek evlerine (doğru) hareket ettiler.” Börte’nin kaçırılması olayı hakkında detaylı bilgi için bkz. *Moğolların Gizli Tarihi*, s. 40; Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 86-88.

¹⁵ Kan kardeşliği, iki kişinin birbirini korumak ve birbirini terk etmemek üzere ettikleri yemindir. Moğollarda kan kardeşliği hakkında bkz. Jean-Paul Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, çev. Aykut Kazancıgil, İşaret Yayınları, İstanbul 1994, s. 190.

¹⁶ Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 81; Tekinoğlu, *age*, s. 55-56.

MOĞOLLARIN KULLANDIĞI ON KORKUNÇ İŞKENCE MODELİ VE BU İŞKENCELERİN ETKİLERİ

Tohto'a ve Dayir-usun adlı liderler kaçmayı başardılar. Ha'atai-darmala adlı lider ise yakalandı. Ha'atai-darmala yakalandıktan sonra bukağı vurulma cezasına çarptırıldı ve bir mahkûm olarak Moğolların önünde yürütüldü.¹⁷

Timuçin'in eşini kaçırmak suretiyle kendisine büyük bir acı yaşatan düşmanını zaferden sonra bukağıyla cezalandırması bu işkence aletinin etkilerini gözler önüne sermektedir. Çünkü Timuçin'in çektiği acıya karşın intikam niyetiyle her şeyi yapabilme şansı varken o tercihini bukağıdan yana kullanmıştı. Buradan hareketle bukağının etkilerini hem kişisel açıdan hem de liderlik açısından iki ayrı noktada değerlendirebiliriz. Kişisel olarak; Ha'atai-darmala fiziksel işkenecenin acısına maruz kalırken, psikolojik açıdan da yıpranıyordu. O artık özgür bir lider değil vücudu bukağıyla bütünleşmiş ve yaşamak için düşmanının merhametine bağımlı olmuş bir esirdi. Bu durum liderlik açısından değerlendirildiğinde ise eziyet görenin yalnızca onun bedeni olmadığını, Ha'atai-darmala üzerinden tüm Merkitlerin aşağılandığını söylemek mümkündür. Çünkü bukağıya vurulmakla birlikte Merkitlerin lideri artık düşmanlarının yanında yürüyen aciz bir insan ve yine hayatta kalması rakiplerinin merhametine bağı olan bir esir konumunda oluyordu. Bu acizyet durumu Ha'tai-darmala'nın bedeni üzerinden tüm Merkitlerin güçsüzlüğünü Moğol diyarında bulunan herkese ilan ediyordu. Buradan hareketle lidere bukağı takılması eyleminin yalnızca işkence olarak kalmadığını, bunun yanı sıra liderin mensup olduğu kitleye yönelik bir psikolojik savaş hamlesi olduğunu da söylemek mümkündür.

Cengiz Han'ın hükümdarlığından yıllar sonra Anadolu'da yaşanan bir vakada da kaynaklarda "Tomruğa vurmak" şeklinde ifade edilen bir işkence uygulandı. Bu ifadenin bukağı yahut bukağı benzeri bir işkence aleti olması kuvvetle muhtemeldir. Moğollar, kendilerine karşı direniş gösteren Anadolu Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykavus'u 1256 yılında saf dışı bıraktıktan sonra Selçuklu tahtına Rükneddin Kılıç Arslan'ı geçirdiler. Kılıç Arslan'ın emirlerinden Nizameddin Hurşit ise düzenlenen ziyafette Hoca Noyan'ı zehirledi. Selçuklu emîri, Moğol komutanını zehirlemekten dolayı suçlu bulundu ve tomruğa vuruldu.¹⁸ Bu şekilde cezalandırılan Nizameddin Hurşit işkence sırasında hayatını kaybetti.

3. Çuvala Koymak

Bu işkenceye maruz kalan en önemli ve güçlü kişi Abbasî Halifesi Mustasım olmuştur. Ancak halifeye neden böyle bir işkence yapıldığını anlayabilmek için öncelikle Hülâgu Han ve Mustasım arasında yaşanan gerginliği değerlendirmek gerekir.

Moğolların Büyük Hanı Mengü, kardeşi Hülâgu'yı Abbasî Hilafeti'ni ve Haşhaşileri yok etmekle görevlendirdi. Hülâgu de görevini yerine getirmek amacıyla 1253 yılında hareket etti.¹⁹ Haşhaşileri mağlup eden Hülâgu Han öncelikle Abbasilere doğrudan saldırıp, düşmanını yok etmek yerine Halife'nin savaşı göze almamasını ve kendisine boyun eğmesini tavsiye ettiği bir mektup göndermiştir. Bu mektubun içeriği şu şekildedir: "Moğol ordularının Cengiz Han döneminden beri dünyaya çektiydiklerini, ebedi Gök'ün yardımıyla Harezşah'ın, Selçukluların, Kralların ... ve atabeylerin hanedanlarının nasıl küçük düşürüldüğünü öğrendin. Oysa Bağdat'ın kapısı hiçbir zaman, orada egemenlik kuran bu ırklardan hiçbirine kapanmamıştı. Nasıl olur da bu şehre giriş bu kadar güç ve yetkiye sahip olan bizlere yasak olur? Sancağımıza karşı savaşmaktan sakın".²⁰ Görüldüğü gibi Hülâgu Han Moğolların geçmişteki zaferlerinden bahsederek özgüvenli bir duruş sergilemiş ve Abbasilere savaştan kaçınmalarını tehdit dolu bir tavsiye şeklinde teklif etmiştir. Halife Mustasım ise

¹⁷ Moğolların Gizli Tarihi'nde: "Onlar Ha'atai-darmala'yı yakalayıp: Boynuna ağaçtan bir bukağı taktılar, Haldun-burhan'ı göstermesi için önelere kattılar" şeklinde bir ifade mevcuttur. *Moğolların Gizli Tarihi*, s. 50; Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 94.

¹⁸ Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S. 1, Ankara 1969, s. 31.

¹⁹ Reşidüddin Fazlullah, Mengü Han'ın kardeşi Hülâgu Han'ın yüzünde ve davranışlarında cihangirlik alametleri gördüğünü belirtmiş ve görevlendirilmesi hakkında şöyle demiştir: "Senin, büyük ve sayısız ordularla Turan ülkesinden İran ülkesine gitmen gerekiyor... Cengiz Han'ın yasa ve yosununun kaidelerini büyük ve küçük işlerde uygula. Amuderya'dan Mısır beldelerinin uzak yerlerine kadar herkimse senin emirlerini yerine getirip boyun eğiyorsa ikramda bulunup ona çeşitli lütuflar ve özel suygamişiler yap. Kafa tutup boyun eğmeyenleri ise karısı, çocuğu, akrabaları ve yakınları ile elinle kahredip zelil ederek ez. Horasan'ın Kûhistan'ından başlayarak kaleleri ve hisarları yık".²⁰ Reşidüddin Fazlullah, *Câmiu't-tevârih (İlhanlılar Kısmı)*, çev. İsmail Aka, Mehmet Ersan, Hesamipour Khelejeni, TTK, Ankara 2013, s. 13-15. Mengü Han'ın Hülâgu Han'ı görevlendirmesi hakkında detaylı bilgi için bkz. Cüveynî, *age*, s. 497; Korykoslu Hayton, *Doğu Ülkeleri Tarihinin Altın Çağı*, çev. Altay Tayfun Özcan, Selenge Yayınları, İstanbul 2015, s. 103; René Grousset, *Bozkır İmparatorluğu Attila/Cengiz Han/Timur*, çev. M. Reşat Uzmen, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1980, s. 337; Murat Tural, "Hülâgu Han'ın Bağdat'ı İstilas ve Tahribe Teşvik Meselesi", *Tarih Okulu Dergisi*, S. XXX, 2017, s. 22; Bernard Lewis, *Orta Doğu*, çev. Selen Y. Kölay, Arkadaş Yayınları, Ankara 2006, s. 110; İsenbike Togan, "Çinggis Han ve Moğollar", *Türkler Ansiklopedisi*, C.8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 395; Ahmet Temir, "Moğol (veya Türk-Moğol) Hanlığı", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 423; Ağaldaq, *agm*, s. 449; Bertold Spuler, *İran Moğolları Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri 1220-1350*, çev. Cemal Köprülü, TTK, Ankara 2001, s. 59; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1993, s. 479; Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 325-326; Abdülkadir Yuvalı, "İlhanlılar", *Türkler Ansiklopedisi*, C.8, TTK, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 612; Ayşe D. Erdem Kuşçu, "İlhanlı Devleti'nin Kuruluşu ve Memlûklerle İlk Teması", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 620; Uli Schamiloglu, "Altın Ordu", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 709; Hasan Sav, *1240-1256 Yılları Arasında Anadolu Selçuklu- Moğol İlişkileri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 1999, s. 35; Yüksel Arslantaş, "Memlûk-Moğol Mücadelesi ve Orta Doğu Tarihine Etkileri", *Belleiten*, C. LXVII, S. 250, TTK, Ankara 2003, s. 783; David Nicolle, *The Mongol Warlords Genghis Khan-Kublai Khan- Hülâgu - Tamerlane*, Firebird Books, Poole 1990, s. 103.

²⁰ Reşidüddin Fazlullah, *age*, s. 30; Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 336.

yeryüzündeki tüm Müslümanların efendisi olduğunu dile getirerek bu teklifi reddetmiştir.²¹ Bu noktada Genceli Kiragos'un eserinde kaydedilen önemli bir bilgiyi göz önüne almak gerekir. Onun kaydettiğine göre Halife yalnızca Müslümanların efendisi olduğunu dile getirmekle kalmamış, Hülâgu Han'a "*Köpek Türk*" demiştir.²² Diğer kaynaklarda yer almayan bu ifade şayet Hülâgu Han'a karşı kullanılmışsa, Bağdat'ta yaşanacak olan katliam ve halifenin kötü akıbeti için sadece Hülâgu'nun değil orada bulunan tüm Moğolların tahrik edildiğini söyleyebiliriz. Nitekim Bağdat üzerine şiddetli bir saldırı gerçekleştiren Hülâgu Han şehri ele geçirmiş ve halifeye işkence etmiştir.²³

Halifenin çuvala konulduğu ve şiddetli bir işkence gördüğünü kaydeden Abû'l-Farac, Mustasım'ın cezalandırılması hakkında şöyle demiştir:

"Hanlar hanının gazabı bir dereceye kadar yatıştıktan sonra sefil halifeyi huzuruna getirtti, onu mahkûm etti ve onun katl olunmasını emretti. Halife bir çuval parçasının içine kondu, çuvalın etrafı dikildi ve bu adam tepile tepile öldürüldü. Bu şekilde hareket etmelerinin sebebi bazı Arapların "bu adamın kanı yeryüzüne dökülürse bir daha yağmur yağmaz ve buradan ateşler fişkınr" diyerek hanlar hanını korkutmaları idi. Abbas oğullarının saltanatı bu şekilde son bulduğu gibi Arapların diğer saltanatları da sarsılmağa başladı. Moğolların saltanatı iç memleketlerde de dış memleketlerde de sağlamlaşmış ve muzafer olmuştu".²⁴

Hülâgu Han gibi güçlü ve rakiplerine karşı sert tavırlar sergileyen, radikal kararlar almaktan çekinmeyen bir Moğol hükümdarına karşı "*Köpek Türk*" ifadesini kullanarak meydan okuyan Abbasî Halifesi Mustasım, kaynakların kaydettiği en acı verici ölümlerden biriyle yüzleşmiştir. Ayrıca bu cinayet sıradan bir ölüm değildir. Dünyadaki tüm Müslümanların efendisi konumunda olan bir kişinin bedenine yapılan işkence yine tüm Müslümanlara karşı yapılan bir psikolojik savaş niteliği taşımaktadır. Çünkü dünyada en iyi korunan Müslümanın bu şekilde öldürülmesi hangi millete mensup olursa olsun tüm Müslüman hükümdarlara verilmiş bir gözdağıdır. Bu gözdağı, Moğollara karşı savaşmanın ne kadar yanlış olduğunu öğretip, boyun eğilmesini tavsiye eden bir eylem niteliğindedir. Nitekim psikolojik savaş başarıya ulaşmış, halifenin ölüm haberini alan Musul hakîmi Bedreddin Lülü ile birlikte Şam ve Halep şehirlerinin hükümdarı Eyyübî Nasır Yusuf hemen Hülâgu Han'a bağlılıklarını bildirirlerken, Kufe ve Basra şehirleri de Hülâgu Han'a bağlılıklarını bildirmişlerdir.²⁵ Bağlılıklar bununla da kalmamış, Türk tarihinin en ilginç sahnelerinden biri yaşanmıştır. Anadolu Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykavus bağlılığını sunmak için Hülâgu Han'ın huzuruna gelmiş ve ona bir hediye takdim etmiştir. Bu hediye altında Selçuklu sultanının tasvirinin resmedildiği bir ayakkabıydı. Reşidüddin Fazlullah bu hediyenin takdim edildiği anı: "*Hülâgu onu gördüğünde sultan yeri öpüp "Pâdişahın, attığı her mübarek adımıyla bu bendenin başını yüceltmesi, bu kulunun isteğidir" dedi. Hülâgu Han ona acıdı..."*" şeklinde ifade etmiştir.²⁶ Roux ise bu hediyeyi: "*Köleniz, kralının üzerine ulu ayağını koyarak kulunun başını şerefendirmesini dilemektedir"*" şeklinde yorumlamıştır.²⁷ Bu olay Türk tarihi açısından ne kadar büyük bir utanç tablosu ise Moğollar açısından da o kadar önemli bir zafer göstergesidir.

Buradan hareketle Abbasî Halifesi'nin çuvala koyma işkencesiyle öldürülmesinin sadece öldürme şehvetiyle kalmadığını, Müslüman hükümdarlar üzerinde psikolojik savaş uygulama amacı taşıdığını da söylemek mümkündür. Görüldüğü üzere psikolojik savaş başarılı olmuş, Müslüman hükümdarlar büyük bir Moğol korkusuna kapılmışlardır. Bu korku da Moğolların bölgedeki idaresini sağlamlaştıran en önemli etkenlerden biridir.

4. Ateşle İşkence Etmek

²¹ Reşidüddin Fazlullah, *age*, s. 31-32; Genceli Kiragos, *Moğol İstilas 1220-1265*, çev. Mahmut Kemal Bey, Arapça'dan Türkçe'ye çev. Fuat Hacısalihoğlu-İlhan Aslan, Post Yayınları, İstanbul 2018, s. 132; Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 335-336; Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, s. 338-339.

²² Genceli Kiragos, *age*, s. 132.

²³ Bağdat'ın ele geçirilmesinden sonra yaşanan katliam ve yapılan yağma hakkında detaylı bilgi için bkz. Reşidüddin Fazlullah, *age*, s. 44-46; Genceli Kiragos, *age*, s. 132-135; Korykoslu Hayton, *age*, s. 107-109; Devletşah, *Devletşah Tezkiresi*, C. 2, çev. Necati Lugal, Kervan Yayıncılık, İstanbul 1977, s. 216; Michal Biran, "Violence and Non-violence in the Mongol Conquest of Baghdad (1258)", *Violence in Islamic Thought from the Mongols to European Imperialism*, Ed. Robert Gleave-İstvan T. Kristo-Nagy, Edinburgh University Press, Edinburgh 2018, s. 18; Hend Gilli-Elewy, "*A Contemporary Account of the Mongol Conquest of Baghdad, 656/1258*", *Arabica*, V. 58, Brill Publishing, 2011, s. 367; Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, s. 339; Spuler, *age*, s. 63; Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 338; Abdülkadir Yuvalı, "*Hülâgü*", *DİA*, C.18, TDV, İstanbul 1998, s. 474; Nicolle, *age*, s. 109.

²⁴ Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, C. 2, çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK, Ankara 1950, s. 570. Halife'nin öldürülmesi hakkında kaynaklarda yeterli bilgi mevcuttur. Müellifler eserlerinde bu olaya detaylı bir şekilde yer vermekle birlikte farklı ölüm şekillerinden bahsetmişlerdir. Halife Mustasım'ın ölümü hakkında detaylı bilgi için bkz. Reşidüddin Fazlullah, *age*, s. 47; Korykoslu Hayton, *age*, s. 108-109; Genceli Kiragos, *age*, s. 133; Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 338-339; Turan, *age*, s. 488; Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, s. 339; Kuşçu, *age*, s. 622; Nicolle, *age*, s. 110. Bu noktada ayrıca belirtmek gerekir ki, Müverrih Vardan Halife'nin Hülâgu Han tarafından öldürüldüğünü kaydetmiş fakat nasıl öldürüldüğüne dair bir bilgi vermemiştir. Müverrih Vardan, "*Türk Fütuhâtı Tarihi (889-1269)*", *Tarih Semineri Dergisi*, S. 1-2, çev. Hrant D. Andreasyan, Milli Mecmua Basımevi, İstanbul 1937, s. 232.

²⁵ Abû'l-Farac, *age*, s. 572; Cüveynî, *age*, s. 602; Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 340-342; Nicolle, *age*, s. 110; Kuşçu, *age*, s. 623.

²⁶ Reşidüddin Fazlullah, *age*, s. 51. Bu olay hakkında detaylı bilgi için ayrıca bkz. Rashiduddin Fazlullah, *Jami'ut-Tawarikh II*, İng. Çev. W.M. Thackston, Harvard University Publishing, Harvard 1999, s. 501; Sümer, *age*, s. 33; Nicolle, *age*, s. 111.

²⁷ Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 341.

MOĞOLLARIN KULLANDIĞI ON KORKUNÇ İŞKENCE MODELİ VE BU İŞKENCELERİN ETKİLERİ

Kişiliği ve liderliğiyle dedesi Cengiz Han'a çok benzeyen Mengü, Moğolların Büyük Hanı ilan edildikten kısa bir süre sonra kendisine karşı bir komplo kurulduğunu öğrendi. Komplo açığa çıkarıldıktan sonra şüpheleri üzerine çeken pek çok Moğol sorguya alındı.²⁸ Bu sorgulamalar esnasında şüphelilerden bilgi almak amacıyla farklı işkence yöntemleri kullanıldı. Ateşle işkence etmek de bu yöntemlerden biriydi. İşkenceciler yakılmış odunlarla şüpheli kadınları dövüp, vücutlarını dağladılar. Şüpheliler suçlarını itiraf edip, işkencecilere bilgi verene kadar da bu işkence devam etti. Suçunu itiraf edenler ise sorgulama bittikten sonra idam edildiler.²⁹

Ateşle yapılan işkenecenin dozunun en yüksek olduğu vaka 1255 yılında yaşanmıştır. Yasavur Noyan komutasında Malatya civarına gelen Moğollar Makruna manastırını hedef aldılar. Rahiplerden içki, et ve altın istediler. Rahipler ise zaten fakir olduklarını, onların bu istediklerini karşılayamayacak durumda olduklarını ifade ettiler. İsteklerinin reddedilmesine sinirlenen Moğollar manastırda bulunan 300 din adamını diri diri yaktılar.³⁰ Bu olay, o dönemin Moğol askerlerinin sert mizacını gözler önüne seren en önemli olaylardan biri olarak tarih sahnesinde yerini almıştır.

Vücudun dağlanmasına yönelik başka bir vaka da İlhanlı hükümdarı Argun Han döneminde yaşanmıştır. Argun Han zamanının en güçlü devlet adamlarından biri Buka Noyan'dı. Buka ve kardeşi Arok Argun Han'a karşı bir isyan gerçekleştirmeyi planlıyorlardı fakat isyan ifşa edildi. Bunun üzerine Argun Han, Buka Noyan ve kardeşi Arok'u öldürdükten sonra onlara destek veren kişilerin tespit edilmesi için Baitmiş isimli devlet adamını görevlendirdi. Bu soruşturma esnasında isyanda parmağı olanlar şiddetli işkencelere maruz kaldılar. Erbil valisi Muhtaşoğlu Taceddin de onlardan biriydi. İşkenceciler Muhtaşoğlu Taceddin'i önce asarak dövdüler sonra da ateşle işkence ettiler. Yapılan işkence ve sorgu hakkında detaylı bilgiler veren Abû'l-Farac bu konuda: *"bir mangala kömür koydular ve göğsünün üzerine dayadılar. Velhasil ondan 50.000 dinar koparıncaya kadar en ağır işkenceyi yaptılar"* demiştir.³¹

Yukarıda bahsedilen üç vaka Moğolların ateşle yapılan işkençeleri sorgulama ve cezalandırma amacıyla kullandıklarını işaret etmektedir. Birinci ve üçüncü vaka onların şüphelilerden bilgi alma ve itiraf ettirme sürecini hızlandırmak amacıyla ateşi kullanmalarını gösterirken, ikinci vaka onların şiddetli cezalandırmalar için zaman zaman ateşle işkence etme yöntemine başvurduklarını göstermektedir.

5. Suda Boğmak

İnsan yaşamında önemli bir yere sahip olan su elementi Moğollar tarafından iki farklı şekilde hem işkence etmek hem de idam etmek amacıyla kullanılmıştır. Birincisi suçlunun nefes alamamasını sağlamak ikincisi ise kaynar suyun deriyle teması halinde yaptığı fiziksel tahribatı kullanmaktır.

Suda boğma işkençesi ilk olarak merkezinde büyü olan bir vakada kullanılmıştır. Ögeday Han'ın ölümünden sonra Moğol İmparatorluğu'nun yönetiminde önemli bir figür olarak kendisini gösteren Töregene Hatun, Fatma isimli bir kadının etkisi altında kalıyordu. Fatma, Töregene Hatun ile arasındaki bağdan dolayı siyâsî bir güce sahip olmuş, bu durum da bazı Moğolları rahatsız etmişti. Nitekim Güyük Han'ın kardeşi Köten'in ölümünden sorumlu tutulmakla birlikte büyücülükle de itham edilen Fatma sorgulandığı esnada yoğun bir işkence süreci yaşamıştır. Bir süre çıplak bırakılmış ardından önce dövülmüş sonra da vücudu ateşle dağlanmıştır. Tüm bu işkençelerden sonra bir çuvala konularak boğulana kadar suda bekletilmiş böylece öldürülmüştür.³² Güyük Han suçlu gördüğü kişiden kardeşinin intikamını şiddetli bir şekilde almış, Töregene Hatun ise engel olmak için hiçbir şey yapamamıştır.

Mengü Han'a karşı planlanan fakat hayata geçirilemeyen bir komplodan yukarda söz edilmişti. Bu komplonun açığa çıkarılmasından sonra da pek çok kişi sorgulanmış ve işkence görmüştü. Mengü Han bu sorgulamalar esnasında Cengiz Han kanı taşıyanlara bile merhamet etmemiştir. Ögeday soyundan gelen Şiremun da onlardan biriydi. Şiremun sorgulama sonucu suçlu bulundu ve suda boğularak öldürülmesine hükmedildi.³³ Böylelikle Şiremun, Cengiz Han kanı taşımasına bakılmaksızın Mengü Han'a karşı bir hazırlanan komploya destek verdiği için su kullanılmak suretiyle öldürüldü.

Buka Noyan ve kardeşi Arok'un İlhanlı hükümdarı Argun Han'a isyan etmeyi planladıklarından fakat açığa çıktıktan sonra öldürüldüklerinden yukarda bahsedilmişti. Onların ölümünden sonra Argun Han geniş çaplı bir sorgulama başlatmış, isyana destek verenler ise yakalanmış ve cezalandırılmıştı. Yine yukarda Erbil valisi Muhtaşoğlu Taceddin'in bu sorgulamalar esnasında önce asılarak dövüldüğünden sonra da ateşle işkence gördüğünden bahsedilmiş fakat sorgusunun son kısmında kullanılan işkenceden bahsedilmemişti. Muhtaşoğlu

²⁸ Mengü Han'a karşı planlanan komplo ve açığa çıkarılma süreci hakkında detaylı bilgi için bkz. Cüveynî, *age*, s. 472-477; Barthold, *age*, s. 518-519; John Man, *Kubilay Han*, çev. İlke Önelge, Yakamoz Kitap, İstanbul 2013, s. 33-34.

²⁹ Wilhelm Von Rubruk, *Moğolların Büyük Hanına Seyahat*, çev. Ergin Ayan, Ay Işığı Kitabevi, İstanbul 2001, s. 80.

³⁰ Abû'l-Farac, *age*, s. 557.

³¹ Abû'l-Farac, *age*, s. 626.

³² Cüveynî, *age*, s. 23; Abû'l-Farac, *age*, s. 547; Mustafa Uyar, "Orta Çağ Moğol Saraylarında Cadı Avı", *Toplumsal Tarih Dergisi*, S. 215, G.M. Yayınevi, İstanbul 2011, s. 62; Man, *Kubilay Han*, s. 30.

³³ Rubruk, *age*, s. 80; Barthold, *age*, s. 518; Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 321.

Taceddin'e bu zorlu sürecin ardından suyla da işkence yapıldı. O, işkenceciler tarafından boğulana kadar Dicle Nehri'ne sokulmuş ve çıkarılmıştır. Bu işkence süreci o kadar şiddetli olmuştur ki, valinin ölümünü detaylı bir şekilde kaydeden Abû'l-Farac onun ölümünü "kurtuluş" olarak yorumlamıştır.³⁴

Moğollar tarihte kan ve korkuyla eşdeğer bir isim bırakmış olsalar da çoğu Moğol hükümdarının ortak özelliği bilginlerle konuşmayı sevmeleri, onlara değer vermeleridir. Argun Han da bilgili insanlara değer veren bir hükümdardı. Hindistanlı bir din adamıyla sohbet ettiği esnada ona uzun ömrün sırrını sordu. Hintli de sağlığı koruyan ve uzun bir hayat yaşamaya imkân veren bir macundan bahsetti. Han derhal bu macunun hazırlanmasını emredip, kullanmaya başladıysa da macunu tükettikten kısa bir süre sonra hastalandı. Hekimler bu hastalığı tedavi edemediler. Kamlar³⁵ ise gerçekleştirdikleri ritüelden sonra Argun Han'a kara büyü yapıldığını ve hastalığın nedeninin büyü olduğunu söylediler. Büyüyü yapan yahut yaptıran kişinin bulunması için hemen araştırma başlatıldı. Nihayetinde Argun Han'ın eşi Tuğçak Hatun büyücülükle itham edildi ve sorgulandı. İşkence gördüğü sorguda Argun Han'a büyü yaptırdığını kabul etti ve tıpkı Fatma gibi suda boğularak öldürüldü.³⁶

Moğolların Karadeniz'in kuzeyinde gerçekleştirdikleri istila³⁷ esnasında Batu ve Güyük arasında başlayan gerginlik, Batu'nun Altınorda Hanı, Güyük'ün ise Moğolların Büyük Hanı olduğu süreçte de devam etmiştir. Güyük Han, Batu Han'ın otoritesini zayıflatmak amacıyla ona sadık devlet adamlarının tutuklanmasını emretmiş, bu iş için de Elcigidey Noyan'ı görevlendirmiştir. Elcigidey Noyan vazifesini ifa ettiği esnada Batu Han'ın adamları tarafından yakalanmış ve huzuruna getirilmiştir. Batu Han kendisine saygısızlık yaptığı gerekçesiyle Cengiz Han zamanından beri Moğol İmparatorluğu'na hizmet eden bu ünlü komutanı kaynar suya atırarak işkence etmek suretiyle öldürmüştür.³⁸

Moğolların figür olduğu tarihî vakalarda görüldüğü üzere su iki farklı şekilde işkence etmek amacıyla kullanılmıştır. Kullanılma amacı ise sorgulama ve cezalandırma niteliği taşımaktadır.

6. Vücudu İkiye Bölmek

Vücudun ikiye bölünmesiyle sonuçlanan işkence modeli Moğollar tarafından cezalandırma ve Moğol idaresine karşı direniş gösterme fikrine sahip olanlara gözdağı vermek amacıyla kullanırdı.

Musul hükümdarı Melik Salih ve oğlunun başından geçenler bu konuda önemli bir yere sahiptir. Samdagu Noyan Musul'u kuşattığında Melik Salih teslim olmadı ve düşmanlarına karşı savaştı. Direnişe rağmen şehre girmeyi başaran Moğollar, Melik Salih'in oğlu Alaü'l-mülk'ün vücudunu ikiye böldükten sonra bu iki parçayı şehrin kapısına astılar.³⁹ Bu dehşet manzarasını sadece anlık öldürme şehvetiyle açıklamak yetersizdir. Asil sınıfa mensup ve Musul halkı tarafından tanınan bir kişinin bedeninin şehir kapısına asılması kuvvetle muhtemeldir ki Moğolların korku yaratmak ve mutlak itaat sağlamak amacıyla tercih ettikleri bir yoldu. Bu korkunç görsellik sayesinde kitlesel iç düşmanların pasifleştirilip, eyleme geçmelerini engellemenin amaçlandığı yüksek ihtimaldir.

Cengiz Han'a benzer yapısına yukarda dikkat çektiğimiz Mengü Han döneminde Uygur İdikutu Samdali, putperest bir devlet adamı olan Bala Bitikçi'nin yönlendirmesiyle Beşbalık şehrinde bulunan tüm Müslümanların öldürülmesine karar verdi. Bu katliamın hayata geçirilmesi için de elli bin kişi hazırlandı.⁴⁰ Nitekim katliam planına dair bir istihbarat alan Mengü Han adı geçen iki kişiyi işkenceyle sorgulattıktan sonra suçlarını itiraf etmelerini sağladı. İtirafın alınmasından sonra da bu kişilerin hükümdarın halk nazarındaki imajına ve otoritesine zarar vermeleri ayrıca halkın huzurunu ve güvenliğini tehdit etmeleri dolayısıyla idam edilmelerine karar vermekle birlikte bu idamların halkın gözü önünde yapılmasını emretti. İdikut'un başı kardeşi Ögünç

³⁴ Abû'l-Farac, *age*, s. 626.

³⁵ Şaman ya da diğer bir deyişle Kam, Türk ve Moğol uluslarında yer alan din adamlarına verilen isimdir. Şaman sözcüğü kahin, büyücü, şifacı ve ruh avcısı gibi farklı vasıflarla tanımlanmıştır. Türkler ve Moğollar Şamanların Tanrı ile bağlantı kurabildiğine, göğe yükselebildiklerine, yerin altına inebildiklerine, büyü yapabildiklerine, şeytanlarla görüşebildiklerine inanıyor ve onların geleceğe dair sundukları öngörülere değer veriyorlardı. Bu durum da Şamanları Türk ve Moğol uluslarının saygı duyduğu kişiler haline getirmiştir. Şamanlar ve şamanlık hakkında bkz. İbrahim Kafesoğlu, *Türk Bozkır Kültürü*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1987, s. 88; Sadettin Gömeç, "Şamanizm ve Eski Türk Dini", *PAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.4, Denizli 1998, 40-41; Harun Güngör, "Şamanizm", *DİA*, TDV Yayınları, C. 38, İstanbul 2010, s. 325-328; Fuzuli Bayat, *Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2006, s. 21-23; Wilhelm Radloff, *Türklük ve Şamanlık*, çev. Ahmet Temir, Ed. Ö. Andaç Uğurlu, Örgün Yayınevi, İstanbul 2012, s. 11; Mehmet Mandaloğlu, "Türk Kültür Çevresinde Şamanizm ve Şamanlık Meselesi", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.3, 2011, s. 112-113; H. Volkan Acar, "Geleneksel Moğol Tıbbi ve Türk Tıbbıyla Olan Bağlantıları", *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, C.7, S.1, Mersin 2017, s. 7.

³⁶ Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 412; Uyar, *age*, s. 63; Faruk Sümer, "Argun", *DİA*, C.3, TDV, İstanbul 1991, s. 356.

³⁷ Karadeniz'in kuzeyindeki Moğol istilası hakkında bkz. Umut Yolsever, Kemal Özcan, "Moğollar Tarafından 1537-1240 Yılları Arasında İtaat Altına Alınan Rus Knezlikleri", *İTOBİAD*, C. 7, S. 5, 2018, s. 84-100.

³⁸ Elcigidey Noyan'ın ölümü hakkında detaylı bilgi için bkz. Kamalov, *age*, s. 32; Yolsever, *age*, s. 85.

³⁹ Abû'l-Farac, *age*, s. 583.

⁴⁰ Cüveynî, *age*, s. 97-98.

MOĞOLLARIN KULLANDIĞI ON KORKUNÇ İŞKENCE MODELİ VE BU İŞKENCELERİN ETKİLERİ

tarafından kesilirken yardımcıları Bilge Kutı ve İdkaç'ın vücutları halkın gözü önünde ikiye bölündü.⁴¹ Böylelikle Müslümanları katletmek isteyen kişiler Mengü Han tarafından yok edildiler.

Moğollar karşısına çıkan her rakibi mağlup ederek ilerleyip, Gürcistan'a ulaştıklarında ülkede büyük çapta tahribat yaşandı. Kraliçe Rosudan ve prensler onları yenemeyeceklerini anladıklarında ülkedeki tahribatın durdurulması amacıyla Moğollara boyun eğmiş olsalar da Kral David onların hükümdarlığını kabul etmek istemedi ve Rosudan'ın tabiiyetinden sonraki yıllarda Moğollara karşı isyan etmeye hazırlandı. O süreçte Moğol ordusunda bulunan prens Zakare, Kral David'in müttefiklerinden prens Sarkis ile gizlice görüştü. Bu durum Hülâgu Han'a bildirildikten sonra Zakare yakalandı ve sorgulandı. Moğolların düşmanlarıyla görüşmesinden dolayı suçlu bulundu ve uzuvlarından atlara bağlanıp çekilmek suretiyle parçalanarak öldürüldü.⁴²

Muinüddin Pervane, Moğolların Anadolu üzerinde siyâsî güce sahip olduğu süreçte Moğolları ve Memlûkleri karşı karşıya getirerek Selçuklulara nefes aldirmek isteyen bir devlet adamıydı. Abaka Han komutasındaki Moğollar ve Sultan Baybars komutasındaki Memlûkler arasında gerçekleşen savaştan sonra ihanetinden şüphelenilmesi üzerine bizzat Abaka Han tarafından sorgulandı. İhanete uğradığına hükmeden Abaka Han, Muinüddin Pervane'nin öldürülmesini emretti. Bu karar üzerine Selçuklu devlet adamı vücudu ikiye bölme işkencesiyle öldürüldü.⁴³

İlhanlı tahtını elde eden ilk Müslüman hükümdar olması nedeniyle Moğolların tarihinde ayrı bir yeri olan Ahmed Teküder Han yeğeni Argun tarafından tahttan indirildi. İktidar mücadelesini kaybetmesinden sonra ise öldürüldü. Onun ölümüyle ilgili Korykoslu Hayton diğer kaynaklardan farklı bir bilgi vererek Ahmed Teküder Han'ın ikiye bölünmek suretiyle öldürüldüğünü kaydetmiştir.⁴⁴

Başka bir vakada ise Moğollara dair en kapsamlı eserlerden biri olan Câmîu't-Tevârih'in yazarı Reşidüddin Fazlullah, Olcayto Han'ı zehirlemekle suçlanmıştır. Yargılandıktan sonra suçlu bulunan bu devlet adamı ikiye bölünmek suretiyle öldürülmüştür.⁴⁵ Bu bilgilerden yola çıkarak vücudu ikiye bölme işkencesini gözdağı niteliği taşıyan bir cezalandırma eylemi olarak değerlendirmek mümkündür.

7. At ile Ezmek

Atla ezme işkencesi; suçlunun keçeye sarılıp, çaresiz bir şekilde yere bırakılmasından sonra işkencecilerin atlarla üzerinden geçmesidir. Kemiklerin kırılması suretiyle kişinin ölümüyle sonuçlanan bir işkence ve idam modelidir.

Bu işkence söz konusu olduğunda karşılaşılan ilk önemli olay Çağataylı vezirlerden Bahaeddin Herginanî'nin öldürülmesidir. Cengiz Han, Çağatay'ın torunu Kara Hülâgu'yu onun varisi ilan etmiş olsa da ölümünden sonra vasiyetine uyulmadı. Çağatay'ın eşi Yesülün, vezir Habeş Amidü'l-Mülk ve diğer devlet adamları vasiyeti yerine getirmek isteseler de Moğolların Büyük Hanı Güyük, Kara Hülâgu yerine Çağatay'ın oğlu Yesü'yü atadı. Yesü'nün hükümdarlığında Bahaeddin Herginanî ön plana çıkmış, Amidü'l-Mülk de ona karşı düşmanlık beslemiştir. Güyük Han'ın yerini Mengü Han'ın aldığı dönemde ise Cengiz Han'ın vasiyeti yerine getirilmiş ve hanın emriyle Kara Hülâgu Çağataylıların başına geçirilmiştir. Kara Hülâgu'nun ölümünden sonra eşi Orkine Hatun idareyi ele almış, onun hükümdarlığı esnasında Amidü'l-Mülk güçlenerek Bahaeddin Herginanî'yi ortadan kaldırmak için hazırlıklara başlamıştır. Onun emriyle Bahaeddin Herginanî önce bir çatal ağaca (düşah) bağlanarak işkence görmüş, sonrasında keçeye sarılarak ezilmiş ve böylece öldürülmüştür. Ölümünden sonra çocukları da öldürülmüş, böylece tüm aile Amidü'l-Mülk tarafından yok edilmiştir.⁴⁶

Bu işkence Mengü Han'a karşı planlanan komplo girişiminin ardından yapılan sorgulamalar esnasında da kullanılmıştır. Sorgulamada görev alan Kara Hülâgu suçlu bulunduğu Tokaşi Hatun'u atla ezilme cezasına çarptırmıştır.⁴⁷ Tokaşi Hatun böylelikle Moğolların Büyük Hanı'na karşı planlanan bir harekâta katılmasının bedelini işkenceli bir ölümle ödemiştir.

8. Güneş Işığına Maruz Bırakmak

Moğolların güneş ışığını ve hava sıcaklığını kullanarak uyguladıkları bu işkence yöntemi hem Moğollar hem de diğer milletlerin tarih boyunca tasarlamış oldukları işkencelerin en korkunçlarından. Engizisyon mahkemelerinin kullandığı ve yalnızca görüntüsüyle bile insanı dehşete düşüren işkence aletleri, Moğolların uyguladığı bu işkenceyle kıyaslandığında daha az korkutucu görünebilir. Günlerce süren bu işkence şu şekilde

⁴¹ İdamlar hakkında detaylı bilgi için bkz. Cüveynî, *age*, s. 100.

⁴² Genceli Kiragos, *age*, s. 145.

⁴³ Korykoslu Hayton, *age*, s. 129.

⁴⁴ Korykoslu Hayton, *age*, s. 145.

⁴⁵ Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 439.

⁴⁶ Cüveynî, *age*, s. 251; Barthold, *age*, 513-514.

⁴⁷ Barthold, *age*, s. 519.

yapılırdı; ilk aşamada işkence görececek kişinin vücuduna yağ sürüldükten sonra keçeye sarılır ve dik duracak şekilde bağlanırdı. İkinci aşamada ise ölene kadar güneş sıcaklığına terk edilirdi.

İnsanı yavaş ve acı dolu bir şekilde öldüren bu işkence yöntemi Hülâgu Han'a isyan eden ve onun güçlü düşmanı Sultan Baybars'ın müttefiki olan Melik Salih'e uygulanmıştır. Musul emiri Melik Salih Moğollara isyan etmiş ve onlarla 1261-1262 yıllarında savaşmıştır. Mağlup şekilde Hülâgu Han'ın huzuruna çıkarılan Melik Salih'e bizzat Han'ın emriyle bu işkence uygulanmıştır. Reşidüddin Fazlullah, Câmîu't-Tevârih isimli eserinde bu işkencenin yapıldığı süreci detaylı bir şekilde kaydetmiştir. O, Melik Salih'e yapılan işkence hakkında: "*Hülâgu, vücudunun kuyruk yağı ile kaplanıp keçe ve dik olarak iplikle sıkıca bağlanmasını buyurdu. Sonra onu yaz güneşinin altına bıraktılar. Kuyruk yağı bir hafta içerisinde ısınıp o zavallıyı yemeye başladı. O belada bir ay sürecinde tatlı canını teslim etti*" yazmıştır.⁴⁸ Bu ifadeler Melik Salih'in günlerce süren bir işkenceye maruz kaldığını ve tarihteki en korkunç ölümlerden birini yaşadığını gözler önüne sermiştir.

Bu işkencenin öne çıkan başka bir örneğinin olmaması Hülâgu Han'ın sert mizacı hakkında fikir vermekte olup, onun cezalandırılmalarda kullanılan şiddetin seviyesi söz konusu olduğunda diğer Moğol hükümdarlarından bir adım önde olduğuna işaret etmektedir.

9. İnsan Eti Yedirmek

Anadolu'yu istila eden Moğollar Meyyâfarik'in'i kuşattıklarında şehrin hâkimi Melik Kamil'in güçlü direnişiyle karşılaştılar. Melik Kamil uzun bir süre şehri savunmasına karşın sonunda mağlup oldu ve tarihte benzeri pek görülmemiş olan bir ölümle yüz yüze geldi. Moğollar onu yakaladıklarında vücudundan küçük parçalar kesip, kopardılar ve onu kendi etini yemeye zorladılar. Bir insanın kendi etini yemeye zorlandığı bu işkence Melik Kamil ölene kadar devam etti.⁴⁹

Moğollar hakkında bilgiler veren kaynaklarda insan etinin işkence amacıyla kullanılmasına dair başka bir vaka yer almamaktadır. Bu işkencenin şehri uzun süredir kuşatmakta olan Moğol askerlerinin anlık gelişen bir öfke patlaması olduğu fikri en kuvvetli ihtimaldir.

10. Bel Kırmak

İnfazla sonuçlanan bir işkence olan bel kırma eylemi söz konusu olduğunda öne çıkan iki isim vardır; ilk isim Buri-Boko ikinci isim ise Şaman Kököçü'dür.⁵⁰ İkisi de farklı zamanlarda Cengiz Han'ın otoritesine karşı geldikleri için cezalandırılmışlardır.

Buri-boko, güreşçiliğiyle ön plana çıkan güçlü ve şöhretli bir Moğol savaşçısıydı. Cengiz Han'ın kardeşi Belgütay ile yaşadığı bir tartışma esnasında ona saldırdı ve yaraladı. Kardeşine saldırılmasına çok sinirlenen Cengiz Han, Buri-Boko'nun beli kırılarak öldürülmesini emretti. Bu emir bizzat Belgütay tarafından yerine getirildi ve Buri-Boko'nun beli kırıldı.⁵¹ Böylelikle o hem Cengiz Han'ın kardeşine hem de bir hanedan üyesine saldırmasının karşılığında hayatını kaybetti.

Cengiz Han döneminin önemli figürlerinden biri olan Şaman Kököçü, Moğollar arasında büyük bir üne sahipti. Moğollar onun göğe yükselebildiğine, Tanrı ve ruhlarla konuşabildiğine inanırlardı. Ayrıca en soğuk günlerde bile çıplak dolaşarak fiziksel gücüyle adeta kış mevsimine meydan okuyan bu şamanın Cengiz Han'ın iktidar mücadelesi esnasında çok sayıda taraftar bulmasında da büyük payı vardı. O, Moğollar arasında dolaşarak Tanrı'nın kendisiyle konuştuğunu ve yeryüzünün hakimiyetini Cengiz Han'a bahsettiğini söylediğini dile getiriyordu. Onun bu yönde konuşmaları ve telkinleri sayesinde pek çok Moğol Cengiz Han'ın yanında yer aldı. Ancak zamanla şartlar değişti ve Kököçü, Cengiz Han'a karşı iktidar mücadelesine girişti. Kardeşleri Cuci Kasar ve Temüğe ile aralarını bozup, ailesini parçalamaya çalıştı. Ayrıca bu süreçte çok fazla taraftar toplamıştı. O noktadan sonra harekete geçme kararı alan Cengiz Han, kardeşi Temüğe'ye Kököçü'yü öldürme görevini verdi. Bu vazifeyi yerine getirmek için üç güreşçiden oluşan bir saldırı ekibi kuran Temüğe, Şaman Kököçü ve kardeşlerine saldırdı. Yaşanan kavga esnasında Kököçü, Temüğe ve güreşçileri tarafından beli kırılarak

⁴⁸ Reşidüddin Fazlullah, *age*, s. 67.

⁴⁹ Melik Kamil'in gördüğü işkence hakkında detaylı bilgi için bkz. Reşidüddin Fazlullah, *age*, s. 63; Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 343; Sa'd b. Muhammed Huzeyfe El Ğamdi, "Meyyâfarik'in'de Kahramanlık ve Fedakarlık", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, çev. Mehdi İlhan, C. 29, S. 47, 2010, s. 230-238; Kuşçu, *agm*, s. 623; Mert Demir-Mustafa Şahin, "Moğolların Meyyâfarik'in Kuşatması", *Vakanüvis*, C. 6, S. 1, 2021, s. 401. Meyyâfarik'in Kuşatması hakkında detaylı bilgi için bkz. Reşidüddin Fazlullah, *Câmîu't-Tevârih (İlhanlılar Kısmı)*, s. 61-62; Aknerli Grigor, *Moğol Tarihi*, çev. Hrand D. Andreasyan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1954, s. 29; Tiesenhausen, *age*, s. 99; Spuler, *age*, s. 69; Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 342-343; Kuşçu, *agm*, s. 622; El Ğamdi, *agm*, s. 239-240; Demir-Şahin, *agm*, s. 390-399.

⁵⁰ Moğollar arasında büyük bir üne sahip olan Şaman Kököçü hakkında detaylı bilgi için bkz. Abû'l-Farac, *age*, s. 477-478; Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, s. 213-214; Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, s. 59; Tekinoğlu, *age*, s. 50.

⁵¹ Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 108-109.

MOĞOLLARIN KULLANDIĞI ON KORKUNÇ İŞKENCE MODELİ VE BU İŞKENCELERİN ETKİLERİ

öldürüldü.⁵² Böylece bir zamanlar Cengiz Han'ın en büyük destekçilerinden biri olan bu ünlü şaman giriştiği iktidar mücadelesi sonucunda beli kırılarak öldürüldü.

SONUÇ

İnsanın doğasında var olan şiddet duygusunun en korkunç şekilde kendini gösterdiği durumlardan biri olan işkençe, tarih boyunca farklı devlet ve milletler tarafından kullanılmış, tıpkı bir miras gibi sonraki nesillere aktarılmıştır. İnsanlık tarihi boyunca işkencenin genellikle dinî bir inanç, siyasî bir amaç yahut kişisel intikam veya cezalandırma arzusu etrafında şekillendiği görülmektedir. Moğollarda ise bu nedenlerden intikam arzusu ya da cezalandırma isteği ağır basmakta olsa da onların işkençe konusunda başka amaçlarının olduğu da açıktır. Bu da en basit ifadeyle psikolojik savaştır. Onların kullandığı işkencelerin oldukça şiddetli olmasının ve ihtiyaç duyulduğuna hükmettikleri zamanlarda hiçbir tereddüt veya merhamet göstermeden bu işkenceleri uygulamalarının başlıca amaçlarından ilki direniş göstermekte olan düşmanın maneviyatını kırmak yani zaferi daha hızlı bir yoldan elde etmektir. İkincisi ise insanları Moğol İmparatorluğu'na karşı bir faaliyette bulunmak, daha açık bir ifadeyle hükümdarın otoritesi aleyhinde davranmaktan men etmek, bu sayede sıkı bir itaat kültürü oluşturmaktır. Çünkü Moğollar, üzerinde farklı milletlerin yaşadığı büyük bir toprak kütesini ellerinde bulunduruyorlar ve herhangi bir zayıflık durumunda kitlesel iç düşmanların ortaya çıkacağını biliyorlardı. İşkenceleri ise kitlesel iç düşmanların faaliyetlerini daha başlamadan engellemenin ve hükümdarın otoritesini koruyan itaat kültürünü güçlü tutmanın bir yolu olarak kullandılar. İşkençe uygulanan kişiler, suçlar ve cezalandırmalar incelendiğinde hem Moğolların işkenceleri kullanmaktaki amaçlarının hem de işkençe modellerinin oldukça korkunç olmasının nedenleri bu şekilde görünmektedir.

Moğolların tarihsel serüvenleri süresince göze çarpan bu işkenceler, onların öldürme biçimlerini, intikam arzularını, cezalandırma yollarını ve korku yayma taktiklerini tüm açıklığıyla gözler önüne sermiştir. Ayrıca söz konusu olan bu işkençe modelleri Moğolların uygulamakta usta oldukları psikolojik savaşın da önemli bir parçası olarak tarih sahnesinde yer almışlardır.

KAYNAKÇA

- Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, C. 2, çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK, Ankara 1950.
- ACAR, H. Volkan, "Geleneksel Moğol Tıbbı ve Türk Tıbbıyla Olan Bağlantıları", *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, C. 7, S. 1, 2017, s. 6-14.
- AĞALDAĞ, Sebahattin, "Moğol Devleti", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 8, TTK, Ankara 2002, s. 433-456.
- Aknerli Grigor, *Moğol Tarihi*, çev. Hrand D. Andreasyan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1954.
- Alaaddin Ata Melik Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara 2013.
- ARSLANTAŞ, Yüksel, "Memlûk-Moğol Mücadelesi ve Orta Doğu Tarihine Etkileri", *Belleten*, C. LXVII, S. 250, TTK, Ankara 2003, s. 781-799.
- BALDICK, Julian, *Hayvan ve Şaman Orta Asya'nın Antik Dinleri*, çev. Nevin Şahin, Hil Yayınları, İstanbul 2010.
- BARTHOLD, V. V., *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, çev. Hakkı Dursun Yıldız, TTK, Ankara 1990.
- BAYAT, Fuzuli, *Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2006.
- BİRAN, Michal, "Violence and Non-violence in the Mongol Conquest of Baghdad (1258)", *Violence in Islamic Thought from the Mongols to European Imperialism*, Ed. Robert Gleave – Istvan T. Kristo-Nagy, Edinburgh University Press, Edinburgh 2018, s. 15-31.
- BORAN, Narin, *Türk Ceza Hukuku'nda ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde İşkençe Yasağı*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 2010.
- ÇİMEN, Ali, *Tarihi Değiştiren Askerler*, Timaş Yayınları, İstanbul 2007.

⁵² Şaman Kökçü'nün cezalandırılması ve ölümü hakkında detaylı bilgi için bkz. *Moğolların Gizli Tarihi*, s. 166-167; Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 152-153; Lamb, *age*, s. 39; Ahmet Özdemir, "Moğol İstilasının Sebepleri", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 8, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul 2002, s. 490.

- DEMİR, Mert, Mustafa Şahin, “Moğolların Meyyâfârikîn Kuşatması”, *Vakanüvis*, C. 6, S. 1, 2021, s. 381-406.
- Devletşah, *Devletşah Tezkiresi*, C. 2, çev. Necati Lugal, Kervan Yayıncılık, İstanbul 1977.
- D’OHSSON, M. Baron C., *Moğol Tarihi*, Çev. Ekrem Kalan–Qiyas Şükürov, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006.
- ESGİN, Mehmet, “İşkence ve Engizisyon”, *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 3, S. 3, 2013, s. 39-60.
- Genceli Kiragos, *Moğol İstilas 1220-1265*, çev. Mahmut Kemal Bey, Arapçadan Türkçeye çev. Fuat Hacısalihoğlu-İlhan Aslan, Post Yayınları, İstanbul 2018.
- GÖMEÇ, Sadettin, “Şamanizm ve Eski Türk Dini”, *PAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 4, Denizli 1998, s. 38-50.
- GROUSSET, René, *Bozkır İmparatorluğu Attila/Cengiz Han/Timur*, çev. M. Reşat Uzmen, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1980.
- GÜNGÖR, Harun, “Şamanizm”, *DİA*, TDV Yayınları, C. 38, İstanbul 2010, s. 325-328.
- İbnü’l-Esir, *El-Kâmil Fi’t-Târih*, C. 12, çev. Ahmet Ağrakça-Abdülkerim Özaydın, Türkiyat Matbaacılık, İstanbul 1987.
- KAFESOĞLU, İbrahim, *Türk Bozkır Kültürü*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1987.
- KAMALOV, İlyas, *Moğolların Kafkasya Politikası*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2003.
- Korykoslu Hayton, *Doğu Ülkeleri Tarihinin Altın Çağı*, çev. Altay Tayfun Özcan, Selenge Yayınları, İstanbul 2015.
- LAMB, Harold, *Moğolların Efendisi Cengiz Han*, çev. A. Göke Bozkurt, İlgü Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006.
- LEWIS, Bernard, *Ortadoğu*, çev. Selen Y. Kölay, Arkadaş Yayınları, Ankara 2006.
- MAN, John, *Kublay Han*, çev. İlke Önelge, Yakamoz Kitap, İstanbul 2013.
- MAN, John, *Cengiz Han Yaşamı, Ölümü ve Yeniden Dirilişi*, çev. İsmail Tulçalı, Nokta Kitap, İstanbul 2004.
- MANDALOĞLU, Mehmet, “Türk Kültür Çevresinde Şamanizm ve Şamanlık Meselesi”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 3, 2011, s. 111-122.
- Moğolların Gizli Tarihi*, çev. Ahmet Temir, TTK, Ankara 2019.
- Müverrih Vardan, “Türk Fütuhâtı Tarihi (889-1269)”, *Tarih Semineri Dergisi*, S. 1-2, Çev. Hrant D. Andreasyan, Milli Mecmua Basımevi, İstanbul 1937, s. 153-244.
- Nesevî, *Sîretü’s-Sultân Celâlidîn Mengübertî*, çev. Necip Asım, Devlet Matbaası, İstanbul 1934.
- NICOLLE, David, *The Mongol Warlords Genghis Khan – Kublai Khan – Hülâgu – Tamerlane*, Firebird Books, Poole 1990.
- Ögel, Bahaeddin, *Türk Mitolojisi*, C. 1, TTK, Ankara 2010.
- ÖZCAN, Tayfun Altay, “Chronica Maiora’da Moğol İmajı”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXVII, S. II, 2012, s. 427-458.
- ÖZDEMİR, Ahmet, “Moğol İstilasının Sebepleri”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. 8, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul 2002, s. 489–520.
- RADLOFF, Wilhelm, *Türklük ve Şamanlık*, çev. Ahmet Temir, Ed. Ö. Andaç Uğurlu, Örgün Yayınevi, İstanbul 2012.
- Rashiduddin Fazlullah, *Jami’ut-Tawarikh II*, İng. çev. W.M. Thackston, Harvard University Publishing, Harvard 1999.
- Reşidüddin Fazlullah, *Câmiu’t-tevârih (İlhanlılar Kısımı)*, çev. İsmail Aka, Mehmet Ersan, Hesamipour Khelejani, TTK, Ankara 2013.

MOĞOLLARIN KULLANDIĞI ON KORKUNÇ İŞKENCE MODELİ VE BU İŞKENCELERİN ETKİLERİ

ROUX, Jean-Paul, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, çev. Aykut Kazancıgil, İşaret Yayınları, İstanbul 1994.

ROUX, Jean-Paul, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, çev. Aykut Kazancıgil-Ayşe Bereket, Dergah Yayınları, İstanbul 2020.

Sa'd b. Muhammed Huzeyfe El Ğamdi, "Meyyâfarikîn'de Kahramanlık ve Fedakarlık", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, çev. Mehdi İlhan, C.29, S.47, 2010, s. 227-242.

SAV, Hasan, *1240-1256 Yılları Arasında Anadolu Selçuklu- Moğol İlişkileri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 1999.

SCHAMILOGLU, Uli, "Altın Ordu", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 705-733.

SCOTT, George Ryley, *İşkencenin Tarihi*, çev. Hamide Koyukan, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2001.

SPULER, Bertold, *İran Moğolları Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri 1220-1350*, çev. Cemal Köprülü, TTK, Ankara 2001.

SÜMER, Faruk, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S. 1, Ankara 1969, s. 1-147.

SÜMER, Faruk, "Argun", *DİA*, C. 3, TDV, İstanbul 1991, s. 355-357.

ŞAHİN, Mustafa, "Bir Yeniden Diriliş Öyküsü: Parvan Savaşı", *Turkish Studies*, C. 11, Ankara 2016, s. 115-130.

TANERİ, Aydın, *Celâlü'd-dîn Hârizmşâh ve Zamanı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1977.

TDK, *Türkçe Sözlük I*, Haz. İsmail Parlatır-Nevzat Gözaydın vd., TTK, Ankara 1998.

TEKİNOĞLU, Hüseyin, *Cengiz Han'ın Liderlik Sırları*, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2012.

TEMİR, Ahmet, "Moğol (veya Türk-Moğol) Hanlığı", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 416-433.

TIESENHAUSEN, W. D., *Altınordu Devleti Tarihine Ait Metinler*, çev. İsmail Hakkı İzmirli, Maarif Matbaası, İstanbul 1941.

TOGAN, A. Zeki Velidî, *Umumî Türk Tarihi'ne Giriş*, C. 1, Enderun Kitabevi, İstanbul 1981.

TOGAN, İsenbike, "Çinggis Han ve Moğollar", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 377-416.

TURAL, Murat, "Hülâgû Han'ın Bağdat'ı İstilas ve Tahribe Teşvik Meselesi", *Tarih Okulu Dergisi*, S. XXX, 2017, s. 21-50.

TURAN, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1993.

UĞUR, Adem, *İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı, Aşağılayıcı Muamele veya Cezaların Etkili Biçimde Soruşturulması ve Belgelendirilmesine Dair İstanbul Protokolü*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas 2013.

UYAR, Mustafa, "Orta Çağ Moğol Saraylarında Cadı Avı", *Toplumsal Tarih Dergisi*, S. 215, G.M. Yayınevi, İstanbul 2011, s. 60-64.

Wilhelm Von Rubruk, *Moğolların Büyük Hanına Seyahat*, çev. Ergin Ayan, Ay Işığı Kitabevi, İstanbul 2001.

YOLSEVER, Umut, *Altın Orda Devleti'nin Dış Politikası: Batu Han Dönemi (1242 – 1255)*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2019.

YOLSEVER, Umut, ÖZCAN, Kemal, "Moğollar Tarafından 1237-1240 Yılları Arasında İtaat Altına Alınan Rus Knezklikleri", *İTOBLAD*, C. 7, S. 5, 2018, s. 84-100.

YUVALI, Abdülkadir, "Hülâgû", *DİA*, C. 18, TDV, İstanbul 1998, s. 473-475.

YUVALI, Abdülkadir, "İlhanlılar", *Türkler Ansiklopedisi*, C.8, TTK, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 611-619.

GTTAD

Makale Bilgileri:	
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik Kurul Kararından muaftır.</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>
Article Information:	
Ethics Committee Approval:	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
Informed Consent:	<i>No participants.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest.</i>
Copyrights:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.</i>

**MOĞOLLARIN KULLANDIĞI ON KORKUNÇ İŞKENCE MODELİ VE BU İŞKENCELERİN
ETKİLERİ**